

РОЗДІЛ 4 ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.70.33>
УДК 346.9:347.736

СТРОКИ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ПІД ЧАС ВИЗНАННЯ ПРАВОЧИНІВ БОРЖНИКА НЕДІЙСНИМИ У ПРОЦЕДУРІ БАНКРУТСТВА

Гурин М.О.,

суддя Господарського суду Чернівецької області
ORCID 0000-0001-6153-088X

Гурин М. О. Строки, що застосовуються під час визнання правочинів боржника недійсними у процедурі банкрутства.

Кодекс України з процедур банкрутства (далі – КУзПБ) по-новому врегулював цілий ряд інститутів права неспроможності (банкрутства), у тому числі зміни торкнулись інституту визнання правочинів боржника недійсними. Стаття 42 КУзПБ передбачає підстави, з яких правочини, вчинені боржником після відкриття провадження у справі про банкрутство або протягом трьох років, що передували відкриттю провадження у справі про банкрутство, можуть бути визнані господарським судом недійсними у межах справи про банкрутство.

Метою статті є розкриття особливостей застосування строків під час визнання правочинів боржника недійсними у межах справи про банкрутство, виявлення проблемних аспектів, що виникають під час застосування позовної давності та «підозрілого періоду» у справі про банкрутство, виявлення спільних та відмінних рис даних строків.

За результатами проведеного дослідження автор доходить висновку, що розглядаючи справи про визнання недійсними правочинів боржника у межах справи про банкрутство, господарський суд застосовує як загальні положення про позовну давність, передбачені цивільним законодавством, так і особливий трирічний строк, передбачений ст. 42 КУзПБ. Строк, передбачений ст. 42 КУзПБ, який у теорії конкурсного процесу називають «підозрілим періодом», на перший погляд, може нагадувати строк позовної давності, але суттєво від нього відрізняється. По-перше, позовна давність є проміжком часу, який відведено особі для можливості звернення до суду за захистом свого порушеного права, а «підозрілий період» визначає проміжок часу, в який господарським судом оцінюються правочини боржника з точки зору їх відповідності добросовісності та впливу на платоспроможність боржника. По-друге, початком відліку строку позовної давності є момент, коли особа дізналася або могла була дізнатися про порушення свого права, тоді як для відліку строку «підозрілого періоду» ключовою є дата відкриття провадження у справі про банкрутство. По-третє, строк позовної давності за наявності певних умов може перериватися, зупинятися, поновлюватися, тоді як трирічний строк, передбачений ст. 42 КУзПБ, є присікальним, чітко визначеним, і поновленню не підлягає.

Ключові слова: банкрутство, неплатоспроможність, визнання правочину недійсним, позовна давність, підозрілий період.

Guryn M. O. Terms applicable during recognition of debtor's laws invalidity in bankruptcy procedure.

The Code of Ukraine on Bankruptcy Procedure (hereinafter – the Code of Bankruptcy) has newly regulated a number of institutions of insolvency law (bankruptcy), including changes affecting the institution of invalidation of the debtor's transactions. Article 42 of the Code of Bankruptcy provides for the grounds on which transactions entered into by the debtor after the opening of bankruptcy proceedings or during the three

years preceding the opening of bankruptcy proceedings may be declared invalid by the commercial court within the bankruptcy case.

The purpose of the article is to reveal the peculiarities of the application of deadlines in declaring the debtor's transactions invalid in the bankruptcy case, identify problematic aspects that arise during the application of the statute of limitations and "suspicious period" in the bankruptcy case, identify common and distinctive features of these deadlines.

According to the results of the study, the author concludes that considering cases of invalidation of the debtor's transactions in the bankruptcy case, the Commercial Court applies both the general provisions on statute of limitations under civil law and a special three-year period under Art. 42 of the Code of Bankruptcy. The term provided by Art. 42 of the Code of Bankruptcy, which in the theory of the tender process is called the "suspicious period", at first glance, may resemble the statute of limitations, but differs significantly from it. First, the statute of limitations is the period of time allowed to a person to go to court to protect his violated right, and the "suspicious period" determines the period of time during which the commercial court evaluates the debtor's transactions in terms of good faith and solvency of the debtor. Secondly, the beginning of the limitation period is the moment when a person learned or could have learned about the violation of his right, while the key to counting the period of "suspicious period" is the date of the opening of bankruptcy proceedings. Third, the statute of limitations under certain conditions may be interrupted, suspended, renewed, while the three-year period provided for in Art. 42 of the Code of Bankruptcy, is curtailed, clearly defined, and is not subject to renewal.

Key words: bankruptcy, insolvency, invalidation of the transaction, statute of limitations, suspicious period.

Постановка проблеми. Після відкриття провадження у справі про банкрутство під пильною увагою арбітражного керуючого, господарського суду та кредиторів опиняються не лише поточна діяльність боржника, але і його майнові дії, вчинені у минулому. Адже у процедурі банкрутства важливо виявити не лише поточні прорахунки боржника у його господарській діяльності, але і встановити причини, що призвели до банкрутства. Одним із дієвих засобів наповнення ліквідаційної маси у процедурі банкрутства є інститут визнання правочинів боржника недійсними.

Аналіз останніх публікацій показує, що проблематика банкрутства завжди була і залишається у центрі уваги науковців та практиків, оскільки ефективність законодавства про неплатоспроможність є одним із «лакмусових папірців» для оцінки економічної привабливості країни у цілому. Окремі аспекти застосування до неплатоспроможного боржника процедур банкрутства знайшли своє відображення у працях таких вчених і практиків, як: О.А. Беляневич, О.М. Бірюкова, А.А. Бутирського, І.А. Бутирської, О.В. Васьковського, І.О. Вечірка, В.В. Джуня, В.В. Дутки, С.В. Жукова, Ю.В. Кабенюк, Б.М. Полякова, П.Д. Пригузи, В.В. Радзивілюк та інших. Разом з тим, проблематика застосування строків під час визнання правочинів боржника недійсними у процедурі банкрутства залишається мало дослідженою, що і вплинуло на вибір тематики даної статті.

Метою даного дослідження є розкриття особливостей застосування строків під час визнання правочинів боржника недійсними у межах справи про банкрутство, виявлення проблемних аспектів, що виникають під час застосування позовної давності та «підозрілого періоду» у справі про банкрутство, виявлення спільних та відмінних рис даних строків.

Виклад основного матеріалу. Кодекс України з процедур банкрутства (далі – КУЗПБ) [1], який набув чинності 21 жовтня 2019 року, став першим в Україні кодифікованим актом у сфері банкрутства. З-поміж інших нововведень, КУЗПБ по-новому врегулював цілий ряд інститутів права неспроможності (банкрутства), у тому числі зміни торкнулись інституту визнання правочинів боржника недійсними. Так, КУЗПБ значно розширив коло справ, які розглядаються в межах провадження у справі про банкрутство – тепер це не лише позови з вимогами до боржника, а справи, стороною яких є боржник. У цьому контексті ще більшої актуальності набуває твердження про те, що віднесення більшості майнових спорів з вимогами до боржника до компетенції господарського суду, у провадженні якого знаходиться справа, зумовлює необхідність застосовувати не лише загальний порядок розгляду справ про банкрутство, але і розглядати справи у порядку позовного провадження, застосовуючи не лише норми господарського права, але і цивільного, трудового тощо, що вимагає від суддів високого професійного рівня та широкої спеціалізації [2, с. 110].

Стаття 42 КУЗПБ передбачає підстави, з яких правочини, вчинені боржником після відкриття провадження у справі про банкрутство або протягом трьох років, що передували відкриттю провадження

у справі про банкрутство, можуть бути визнані господарським судом недійсними у межах справи про банкрутство.

В.І. Крат, ще за часів дії попереднього Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі – Закон про банкрутство) зазначав, що конструкція недійсності правочинів боржника побудована на врахуванні об'єктивних критеріїв (темпорального та сутнісного) і розрахована на охорону прав та інтересів кредиторів боржника. Адже від них вимагається довести тільки об'єктивно очевидні факти (наприклад, вчинення правочину за рік до порушення провадження і що він опосередковує безоплатне відчуження майна) [3, с. 1]. Дані твердження є цілком актуальними і сьогодні, єдине, – з поправкою, що за КУзПБ «підозрілий період» збільшено з одного року до трьох у порівнянні з попереднім Законом про банкрутство.

У межах справи про банкрутство можуть розглядатися як заяви про визнання недійсними правочинів боржника, подані на підставі ст. 42 КУзПБ, так і інші позови, подані на підставі положень Цивільного кодексу України (далі – ЦК України). Така концентрація всіх спорів у межах справи про банкрутство є зручною для позивачів, яким не потрібно щоразу визначати, до якого суду і в межах якого судочинства (господарського, цивільного чи адміністративного) заявляти свої вимоги до боржника – щодо суб'єкта, який перебуває у процедурі банкрутства, проблем з підвідомчістю спорів за його участю виникає значно менше. Це дозволяє максимально забезпечити право кожного, хто має вимоги до боржника, на судовий захист. Адже суд, як відомо, здійснює захист усіх суб'єктів права, а юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі [4, с. 253]. У такому випадку розгляд відокремлених позовних проваджень у межах справи про банкрутство здійснюється на підставі загальних норм та принципів господарського процесу, які є висхідними ідеями, «стержем», на якому тримається право [5, с. 33].

Трирічний строк, передбачений ст. 42 КУзПБ, який у теорії конкурсного процесу називають «підозрілим періодом», на перший погляд, може нагадати строк позовної давності. Але це лише на перший погляд і ось чому.

Так, О. Гончаренко, О. Черненко та О. Ковалишин також доходять висновку, що конструкція трирічного строку передбачена статтею 42 КУзПБ нагадує матеріальні норми позовної давності, оскільки передбачає також можливість звернення до суду: 1) з позовом; 2) у трирічний термін. Однак системне тлумачення законодавства про банкрутство призводить до висновку, що трирічний строк, передбачений статтею 42 КУзПБ, реалізується у межах процедури банкрутства з відповідно чітко визначеними компетенціями арбітражного керуючого та кредитора [6, с. 77]. На думку К. Смолова, «підозрілий період» є лише об'єктивним критерієм (швидше навіть юридичним фактом у фактичному складі), який характеризує правочин як сумнівний та, створюючи відповідну презумпцію, спрощує процес доказування обставин недійсності такого правочину для заінтересованої сторони [7, с. 209].

Хоча трирічний строк, передбачений ст. 42 КУзПБ і є строком, протягом якого можна звернутися до суду із позовом про визнання недійсним правочину, однак «підозрілий період» має ряд відмінностей від строку позовної давності.

Так, по-перше, позовну давність можна визначити як певний проміжок часу, який відведено особі для можливості звернення до суду за захистом порушеного у той або інший спосіб права [8, с. 41]. «Підозрілий період» же визначає проміжок часу, в який господарським судом оцінюються правочини боржника з точки зору їх відповідності добросовісності та впливу на платоспроможність боржника.

По-друге, початком відліку строку позовної давності є момент, коли особа дізналася або могла була дізнатися про порушення свого права, тоді як для відліку строку «підозрілого періоду» ключовою є дата відкриття провадження у справі про банкрутство. З приводу обчислення строку позовної давності для заяв арбітражного керуючого, О. Беляневич звертає увагу на те, що арбітражний керуючий не може розглядатися як носій суб'єктивного цивільного права або цивільного інтересу, які порушені, оспоруються або не визнаються, так само як і його дії, спрямовані на повернення майна боржника у ліквідаційну масу шляхом подання заяви про визнання угод боржника недійсними, не можуть кваліфікуватися як звернення із позовом (в його усталеному розумінні) [9, с. 8].

Не зважаючи на те, що арбітражний керуючий наділений правом звернення до господарського суду з заявою про визнання недійсним правочину боржника, для обчислення строку позовної давності ключовим є час, коли боржник або кредитор дізналися про порушення їх суб'єктивного права, а не коли про це стало відомо арбітражному керуючому. Так, у постанові від 11 лютого 2020 року у справі № 10/5026/995/2012 Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду дійшов висновку, що

положення закону про початок перебігу позовної давності поширюються і на звернення арбітражного керуючого (ліквідатора) до суду із заявою про захист інтересів боржника. Тому при визначенні початку перебігу позовної давності у спорі за вимогами боржника/арбітражного керуючого не допускається врахування як обставин дати відкриття провадження у справі про банкрутство та дати призначення (заміни кандидатури) арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора), оскільки ні Закон про банкрутство (положення якого втратили чинність), ні чинний Кодекс України з процедур банкрутства не встановлюють спеціальних норм про позовну давність (у тому числі щодо звернення до суду арбітражного керуючого із заявою про визнання недійсними правочинів, укладених боржником). Отже, до цих правовідносин застосовуються загальні норми позовної давності. У спірних правовідносинах суб'єктом прав є боржник, а не арбітражний керуючий (ліквідатор), а тому, визначаючи початок перебігу позовної давності у цій справі, слід враховувати, коли про порушене право дізнався або міг дізнатися боржник в особі уповноваженого органу [10].

По-третє, строк позовної давності за наявності певних умов може перериватися, зупинятися, поновлюватися, тоді як трирічний строк, передбачений ст. 42 КУзПБ, є присікальним, чітко визначеним, і поновленню не підлягає. Верховний Суд у складі судової палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду з метою єдності та сталості судової практики щодо застосування ст. 42 КУзПБ дійшов висновку, що норми цієї статті з урахуванням приписів п. 4 Прикінцевих та перехідних положень цього Кодексу, який стосується процесуальних норм КУзПБ, застосовується до усіх заяв арбітражних керуючих та кредиторів, поданих після вступу в дію КУзПБ, а темпоральним критерієм її застосування є дата відкриття провадження у справі про банкрутство. Передбачений ст. 42 КУзПБ трирічний строк у будь-якому разі відраховується від дати відкриття провадження у справі про банкрутство. Такий строк з огляду на вступ в дію КУзПБ 21 жовтня 2019 року може повноцінно діяти лише у разі відкриття відповідного провадження після 21 жовтня 2022 року [11].

У цьому контексті обґрунтованою видається позиція В.В. Дутки, висловлена ним у дисертаційному дослідженні: «Аналіз практики Верховного Суду в частині визнання правочинів недійсними як фродакторних та підстав для визнання правочинів боржника недійсними, передбачених ч. 2 ст. 42 КУзПБ, показує, що у кредитора та арбітражного керуючого у таких випадках є право вибору: пред'являти позов про визнання правочину недійсним на підставі спеціальних норм КУзПБ або на підставі загальних норм ЦК України. Вибір часто тут залежить від часу вчинення оспорюваного правочину. Так, якщо правочин було вчинено у межах підозрілого періоду, то великої різниці у виборі підстав для оскарження правочину немає. Якщо ж правочин було вчинено поза межами підозрілого періоду, або навіть у підозрілий період, але до набрання чинності КУзПБ, то заявнику вигідніше скористатися нормами ЦК України і нормами про позовну давність [12, с. 162]. Дійсно, строк позовної давності є набагато «гнучкішим» за строк «підозрілого періоду», і тому може бути більш зручним інструментом для заявників.

Висновки. Таким чином, розглядаючи справи про визнання недійсними правочинів боржника у межах справи про банкрутство, господарський суд застосовує як загальні положення про позовну давність, передбачені цивільним законодавством, так і особливий трирічний строк, передбачений ст. 42 КУзПБ. Строк, передбачений ст. 42 КУзПБ, який у теорії конкурсного процесу називають «підозрілим періодом», на перший погляд, може нагадати строк позовної давності, але суттєво від нього відрізняється. По-перше, позовна давність є проміжком часу, який відведено особі для можливості звернення до суду за захистом свого порушеного права, а «підозрілий період» визначає проміжок часу, в який господарським судом оцінюються правочини боржника з точки зору їх відповідності добросовісності та впливу на платоспроможність боржника. По-друге, початком відліку строку позовної давності є момент, коли особа дізналася або могла була дізнатися про порушення свого права, тоді як для відліку строку «підозрілого періоду» ключовою є дата відкриття провадження у справі про банкрутство. По-третє, строк позовної давності за наявності певних умов може перериватися, зупинятися, поновлюватися, тоді як трирічний строк, передбачений ст. 42 КУзПБ, є присікальним, чітко визначеним, і поновленню не підлягає.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України від 18 жовтня 2018 року № 2597-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 19. Ст. 74.

2. Бутирська І. А. Функції господарського суду у справі про банкрутство. *Вісник господарського судочинства*. 2015. № 4. С. 106–111.
3. Крат В. І. Недійсність у процедурі банкрутства: окремі прояви. *Теорія і практика правознавства*. 2014. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2014_1_7 (дата звернення: 12.04.2022).
4. Бутирський А. А. До проблемних питань визначення підвідомчості справ адміністративним судам. *Держава і право*. 2009. Вип. 45. С. 253–257.
5. Бутирський А. А. Правове регулювання принципів здійснення правосуддя в адміністративному та господарському судочинстві. *Судова апеляція*. 2010. № 2. С. 33–40.
6. Гончаренко О., Черненко О., Ковалишин О. Правова природа трирічного строку, передбаченого статтею 42 Кодексу України з процедур банкрутства. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 6. С. 73–79.
7. Смолів К. «Підозрілий період» в механізмі юридичного складу недійсності за статтею 42 Кодексу України з процедур банкрутства. *Збірка наукових статей та судової практики Верховного Суду щодо застосування Кодексу України з процедур банкрутства / за загальною редакцією д.ю.н. судді Верховного Суду В. С. Жукова*. Київ: Алерта, 2021. С. 200–214.
8. Реформування цивільного права в умовах євроінтеграції : навч. посіб. / кол. авт. [Резворович К. Р. (кер.), Юнін О. С., Круглова О. О. та ін.]. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2019. 180 с.
9. Беляневич О. Про особливості застосування норм про позовну давність у справах про банкрутство. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 10. С. 5–9.
10. Постанова Верховного Суду у складі судової палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду від 11 лютого 2020 року у справі № 10/5026/995/2012. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88017551> (дата звернення: 12.02.2022).
11. Постанова Верховного Суду у складі судової палати для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду від 02 червня 2021 року у справі № 904/7905/16. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/97806436?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress01 (дата звернення: 12.04.2022).
12. Дутка В. В. Зловживання правами у справі про банкрутство : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Донецький державний університет внутрішніх справ. Маріуполь, 2021. 206 с.